

ישראל א' גרובייס

yag@mishpacha.com

אלפיא ביתא

**הסודות שמסתתרים בתוככי
בית ירושלמי קטן, והאגדה
שלחמה בקורונה עם תהילים**

⬅ מדפי המטבח. ספרים
בכל מקום
⬅ חד בדורו. הרב שמואל
אשכנזי ז"ל
⬅ הכסא המיוחם. השבוע
בחדרו של ר' שמואל

ת אם אתם רוצים לטעום 'גאונות', אתם חייבים לקנות את אחד הספרים של ר' שמואל. גם אם אתם לא למדנים גדולים, צפויה לכם חוויה מסחררת. מסוג הספרים שכל מי שאוהב ספר חייב לפחות להחזיק בארון.

את רוב הספרים שלו כבר אי אפשר להשיג. ר' שמואל עצמו, לא היה סוחר גדול. אלפי מכתבים גאוניים ומושקעים, מונחים בביתו בסדר שרק הוא ידע לפענח. למרבה הנס, לפני כמה שנים, נפגשו דרכיו עם עוד עילוי מופלא. הרב יעקב ישראל סטל שליט"א.

הרב סטל עצמו (בתקווה שימחל על השבחים) הוא אנציקלופדיה מהלכת של ידע. הוא חתום על ספרים ומחקרים מרהיבים בהלכה ומנהג, במדרש ובפיוט ובעיקר בתורתם של 'חסידי אשכנז' הקדמונים.

לפני כשני עשורים נפגשו השניים. "שמעתי עליו מידיד", מספר לי הרב סטל, "עליתי לביתו. ביקשתי לברר כמה מקורות לדברי חז"ל. ומאז לא נפרדו דרכינו". יחד עם חבורה מופלאה של ידענים (בהם גם ידידי החוקר המופלא רבי יחיאל גולדהבר) הם היו פוקדים את ביתו של ר' שמואל ומשוטטים לילות וימים בכל תחומי הדעת.

כך באה לעולם יצירת הפאר שנקראת בשם ייחודי 'אלפא ביתא דשמואל זעירא' (יש חלק 'קדמייתא' ויש 'תניינא'). קרוב לאלפיים (!) עמודים בכמה כרכים, שיגרמו לכם סחרחורת. זו אנציקלופדיה מרתקת, שנראית כמו ספר בלשים. קחו למשל פתגם אידישיאי מפורסם 'רוצים לגעור בכלה, אז צועקים על הבת'. נשמע כמו משהו מרושע שהמציאו שוויגעריות בפולניה? ובכן אתם מוזמנים למסע על פני 20 עמודים, שיוליך אתכם בנבכי הספרות התורנית, עד שתגיעו למקור הראשון - ובאחריות, זו מומחיותו של הפנומן רש"א - ספר דרשות על התורה של אחד מחכמי ספרד מדור הגירוש, רבי יואל אבן שועיב. על הדרך תלמדו גם ווארט מעניין.

וזה רק דוגמה אחת קטנה מתוך ים של שמואל. "יש אצלי עוד חומר כפול מזה, שמוכן להדפסה", מגלה את אוזני הרב סטל. אלפי מכתבים מרתקים, אנציקלופדיות שלמות שרק ממתניות למישהו שיבוא ויגאל אותן ויעשיר את עולם הספר היהודי. ככה זה, אני אומר לו בצחוק עצוב ומזכיר לו שבספר המשותף שלו ושל ר' שמואל - יש עשרים עמודים שלמים במסע אחרי מקור הפתגם: הכל תלוי במזל, אפילו ספר תורה שבהיכל.

ה ביום שישי האחרון, עצר עולם הספר את נשימתו. ר' שמואל שעד לפני שבוע עוד ישב וכתב, הסתלק לבית עולמו. מותיר אחריו עיזבון בלתי נתפס של כתבים. ובעוד שאנשי הספר מבכים, עיתונאים קטנים החלו לה-

פיץ שמועות על "הישיש שנרצח על ידי חולה קורונה". אם יש משהו שמכאיב למשפחה, זו הנקודה הזו. "מיד בפרוץ הנגיף, הבאנו לסבא את כל החומר הקשור. הוא קרא הכל, ידע הכל. ואז הוא קם והכריז: "אני חי כמעט מאה שנה. ראיתי הרבה אסונות ותקופות. מעולם לא סגרנו בתי כנסת - גם כשהיה מסוכן". הוא קם מדי בוקר, אמר פרק תהילים לשמירה, ויצא להתפלל. מסביבו כולם נזהרו, שמרו מרחק ונשמרו".

הם מראים את תעודת הפטירה שמאשרת - רבי שמואל לא נפטר מקורונה. פרקי התהילים שמרו עליו עד הרגע שבו הגיע זמנו לעלות לבית דין של מעלה.

וספרים נפתחים, וחותרם כל יד אדם בו. ■

עם הפנים המיוחדות, שואב אותך עשרות שנים לאחור. למי שאינו יליד המקום, קשה להסתדר למצוא פה בית. שיטת המספור - מתנגדת כנראה ללימודי ליבה. חייבים מורה דרך שמוחו מצויד במערכת הניווט המקומית. בקרן זווית ממתין לי מורה הדרך שלי. אברך חשוב ומאיר פנים. הדרך נראית כמו פירוש מצויר למסכת עירובין. המחשה של 'גגין' ו'עליות', 'אכסדרה' ו'מבוי שאינו מפולש'. בסוף, מגיעים. מולנו דלת פלדלת. כבר שבוע שאיש לא נכנס. "דא איז עס", הוא מכריז. מוציא צרור מפתחות ופותח את האוצר.

עשרות פעמים ניסיתי לבוא לכאן. שלחתי שליחים, תיאמת, ביררתי וחיפשתי. אף פעם זה לא הצליח. כך גורה ההשגחה. רק עכשיו אני מצליח להיכנס לכאן. שבוע אחרי שהכל נגמר.

הדלת נפתחת - ובבת אחת הכל משתנה. דבר ראשון מכה הריח המתוק ההוא של ספרים, אבק, כריכות בד ודיו-עתיק. אחריו מופיעים המראות. דירת מגורים ירושלמית, שאין לה קירות. רק ארונות של ספרים וכתבים. קשה להסביר עד שלא רואים בעיניים. בכל מקום יש ספרים. בסלון, בחדר-שינה, במרפסת הסוכה ואפילו מעל השיש במטבח. במרכז ניצב שולחן קטן. כאן הוא ישב, עד לשבוע שעבר. תמיד היו פה ערמות של ספרים. עכשיו יש פה נר נשמה מרצד. זה ספר תולדות אדם.

ג קראו לו ר' שמואל אשכנזי. הוא היה אגדה. הפנטזיה של אנשי הספר התורני בזמננו. כולם דיברו עליו, ניסו לנתח אותו, להבין את הגאונות הבלתי נתפסת שלו. ישיש ירושל'י מי נמוך קומה, שמוחו היה מאגר בלתי נתפס של מקורות. כשחוקרים ומלומדים מכל העולם היו צריכים לברר מקור בספר תורני כלשהו, הם היו שולחים גלויה לחרדי עם קפטן שכל ימיו חי בתוך ה'אונגערשע הייזער'. וכן כשחיפשו מישהו שיכתוב ערכים יהודיים לאנציקלופדיה העברית, כמו לפרויקטים אקדמיים מפורסמים נוספים. כולם הגיעו אל בחור הישיבה שלא היה לו תואר או דוקטורט, רק ידע בלתי נתפס בספרים.

הנה, מולי ניצבת מיטתו של שמואל. מיטה אחת מתקפלת באמצע חדר השינה. אלפי ספרים סביב לה. בכל ספר - ולא משנה איזה - נעוצות עשרות (!) סימניות. בכל עמוד יש סימונים והערות קטנות. כל הערה היא הפניה מרתקת.

על כריכת ה'ילקוט מעם לועז', אני מזהה הפניה: "פלא יועץ, ערך 'אסיפה'. כשאני בודק בספר פלא יועץ, אני נתקל בדיון מרתק על ספרי הליקוטים, ובתוכו שורה: "אומרים שאף על פי שהרב 'מעם לועז' עשה מלאכה גדולה... לא היה רוח חכמים שבדורו נוחה שכתב הלכות פסוקות". וזה רק הערה אחת מרבבות (!) אחרות.

ממול למיטה העתיקה, ניצב ארון כרטיסיות ישן עשוי מתכת. זהו מפעל בלתי נתפס של איש אחד. רבבות פריטי ידע ממרחבי הספרות התורנית, מאורגנים ומקוטלגים לפי נושאים. "אתם בטוחים שהוא לא השתמש במחשב?" אני שואל שוב את הנכדים השומרים סביבי לכל אתנסה ב'לא תחמוד'.

הם מחייכים. מצביעים על פריט אספנות נדיר. מכונת כתיבה שהוא רכש לפני יותר משישים שנה. "זה היה המחשב שלו". במכונה הזו הוא הקליד ("תקתק") מאות מאמרים וספרים העוסקים בכתבי ראשונים ואחרונים.

הראש הצלול שלו, זה היה המחשב.

נ בעולמם של פסיכולוגים, קוראים לזה 'מודל קובלר'-רוס'. ולא, זה לא סוג של מנוע גרמני, אלא תאוריה.

מאחורי שני שמות המשפחה הללו, מסתתרת רופאה שווייצרית העונה לשם אליזבת קובלר-רוס. סיפור חייה נראה כמו משהו ששומעים רק על כורסת הפסיכולוג. היא גדלה בכפר קטן ליד ציריך. אחת משלישיית-אחיות (דבר נדיר בימים ההם) והפחות מוצלחת ביניהן. בגיל שש לקתה בדלקת ריאות שהכניסה אותה לבידוד ושינתה את חייה: היא החליטה להיות רופאה.

כמו כל ביוגרפיה פסיכולוגית, כל רגע בילדות מתואר בפירוט רחב מדי. כל כתם בחולצה מבשר עתידות וכל גערה תשפיע על תסביכים בהמשך. בגיל 21 היא מגיעה לביקור במחנה ההשמדה מיידנך. נתקלת בציורי פפרים של ילדים רגע לפני מותם, וגם שומעת גערה שמטלטלת את חייה.

מכיוון שלא משלמים לנו על הטיפול הפסיכולוגי, נקצר בפרטים ונגיע לעיקר: מתוקף תפקידה כרופאה, קובלר-רוס נאלצת לבשר למאות חולים את הבשורה הקשה על מותם הקרב.

כמו שווייצרית מדויקת, היא מתעדת בזמן אמת את התגובות של החולים וקורבניהם. וכך בא לעולם המודל המצמרר של 'חמשת שלבי האבל', שמתאר כיצד הנפש שלנו מתמודדת עם מידע שקשה לה לעכל. בפסיכולוגיה, כמו בכל מדע טוב, תאוריות מתעדכנות ומתחלפות אחת לשעתיים. מודל שפורסם בשנת תשכ"ט, לא מומלץ לנסות בבית בתש"פ. ובכל זאת, מרתק להשוות את המודל הזה למה שקורה בעולם בחצי השנה מאז פרוץ הקורונה (אגב, יש מאמרים שמלמדים כיצד כל המודל מקופל ב'הלכות אבלות' היהודיות. מרתק).

כך זה פועל: שלב ראשון: 'הכחשה' - "זה לא קשור אלינו", "לא מעניין אותי מה קורה בסין" ו'בבני-ברק לא יפגעו'; השלב הבא הוא 'זעם' - "עושים לנו דווקא!" "זה לא הוגן", "מחפשים את החרדים!"; אחר כך יש שלב של 'מיקוח': ניסיון לדחות את הקץ, או להשיג תקציב לילד השלישי. ואז רבונות, או מגיע שלב ה'דיכאון'. רק אחרי כל זה, זוכים לבוא לשלב החמישי, ה'קבלה'.

מה שהכי מפתיד בתאוריה הזו, שהיא לא פועלת דווקא בסדר הזה. יש כאלו שמתחילים ב'זעם' ורק אז מגיעים ל'הכחשה'. ויש את המוכשרים שלא מבזבזים זמן ומתחילים ישר מה'דיכאון'.

האומללים במקרה הזה, הם המבשרים. במקרה שלנו, הפוליטיקאים והעוסקים במלאכה. הם צריכים להתייצב מול הפציפינט, לנסות להטיל עליו את הפצצה. לומר שמהו נורא קרה, שחייבים סגר וגם קיצוצים. בשונה מהמודל של קובלר שנוסח בשווייץ, באקלים הישראלי יש שלב נוסף שאפשר לכנות 'הטחת כיסא בראש הרופא' (תבררו לי איך מתרגמים לשווייצרית). הכיסאות מתעופפים בכל מקום. מחוץ לבית ברחוב בלפור, בכיכר רבין וגם בשכונות החרדיות. כולם חוטפים. השאלה רק מי יתנדב לעמוד בראש המערך.

בשלב הבא חברים, תבוא ה'קבלה'.

ב ויש כאלו שמשתמשים במודל ה'ברייחה'. כשכל העולם מסביב מתהפך ומתווכח, מתבודד ומסתגר, מצהיר בריאות ונושם אדי אקונומיקה ואלכוה'ל - מצאתי את עצמי חומק אל תוך שער האבן של שכונת 'בתי אונגרין' הירושלמית, ובבת אחת הכל נעצר.

זו תופעה שאי אפשר להסביר. כל פעם מחדש, אתה מרגיש כאילו חזרת בזמן. משהו במבנים העתיקים, בילדים עם היארמולקסס ובישישים